

GIẢNG DẠY TÁC GIA VĂN HỌC Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

• ThS. NGUYỄN PHƯƠNG MAI

Viện Chiến lược và Chương trình giáo dục

1. Tác gia văn học

1.1. Thế nào là tác gia văn học?

Tác gia văn học là tác giả có nhiều tác phẩm văn học nổi tiếng, có giá trị cao trong lịch sử văn học dân tộc.

Một nhà văn, nhà thơ được gọi là tác gia văn học thì đương nhiên đó phải là nhà văn, nhà thơ ưu tú, có phong cách nghệ thuật riêng, có tư tưởng nghệ thuật, có con đường sáng tác và lí tưởng thẩm mỹ đặc trưng cho tư duy nghệ thuật của nhà văn đó.

Tìm hiểu, nghiên cứu về tác gia văn học chính là tìm hiểu, nghiên cứu về phong cách nghệ thuật thông qua cuộc đời, sự nghiệp sáng tác thơ văn. Phong cách ở đây là phong cách cá nhân được biểu hiện trực tiếp qua hàng loạt các tác phẩm của tác gia.

Phải thừa nhận rằng: "Một nền văn học lớn là nền văn học có một số nhà văn lớn", song đánh giá thế nào là "nhà văn lớn" thì phải căn cứ vào tác phẩm của họ. Có nhà văn chỉ nhờ một tác phẩm mà trở thành nổi tiếng, nhưng có nhà văn lại được đánh giá cao bởi hàng loạt các tác phẩm có giá trị. Khi đánh giá một nhà văn, phải căn cứ vào cả chất lượng lẫn số lượng sáng tác văn học, nghĩa là nhà văn đó phải vừa viết hay, vừa viết nhiều.

Đã là nhà văn lớn thì dù thế nào đi nữa cũng phải có những tác phẩm lớn đạt đến đỉnh cao của giá trị nghệ thuật và nhân sinh. Văn chương vốn là một loại hình nghệ thuật, do đó nhà văn lớn phải là nhà văn có tư tưởng nghệ thuật, có tâm hồn lớn, hơn thế nữa, nhà văn đó phải là kết tinh của một tài năng lớn và phải có đóng góp đáng kể vào việc thúc đẩy tiến trình phát triển của lịch sử văn học dân tộc.

1.2. Phân biệt tác gia văn học và tác giả văn học

Tác gia là người viết ra những tác phẩm văn học nghệ thuật hay công trình khoa học nổi tiếng, có giá trị. (Ví dụ: Các tác gia văn xuôi hiện đại...).

Tác giả là người viết ra một tác phẩm văn học hay công trình khoa học nào đó (Ví dụ: Tác giả cuốn tiểu thuyết, tác giả của một bài báo, tác giả của một đề án, đề tài...).

Tác giả văn học là người sáng tạo nên tác phẩm văn học. Theo Từ điển Thuật ngữ văn học: "Nếu nhìn bề ngoài thì tác giả văn học là người làm ra văn bản ngôn từ, gồm các bài thơ, bài văn, tác phẩm văn học...".

Về phương diện xã hội, tác giả văn học là người trực tiếp phát biểu một tư tưởng, một quan niệm, một cách hiểu mới về hiện tượng đời sống xã hội.

Về đặc trưng, tác giả văn học là người xây dựng thành công hình tượng nghệ thuật độc đáo, sống động.

Về mặt ngôn ngữ, tác giả văn học là người xây dựng nên ngôn ngữ nghệ thuật mới, có phong cách, có giọng điệu, có đặc trưng riêng của bản thân"...

Khái niệm tác giả văn học rộng hơn khái niệm "nhà văn". Những người sáng tác ra các tác phẩm văn học chuyên nghiệp thì gọi đó là nhà văn, còn những người viết nên một tác phẩm nghệ thuật hay một công trình khoa học nào đó thì gọi là tác giả. Người viết nên những tác phẩm văn nghệ hay công trình khoa học có tiếng, có giá trị cao thì gọi là tác gia.

Như vậy, tác gia văn học chính là tác giả văn học, song đó phải là những tác giả văn học nổi tiếng, có sự nghiệp văn học phong phú, đa dạng, có phong cách nghệ thuật riêng, có tư tưởng lớn và đặc biệt là có đóng góp đáng kể vào sự phát triển của nền văn học dân tộc.

2. Việc giảng dạy tác gia văn học ở trường THPT

Các tác gia văn học được giảng dạy ở trường THPT hiện nay là: Nguyễn Trãi, Nguyễn Du (lớp 10), Nguyễn Đình Chiểu, Nguyễn Khuyến, Nam Cao (lớp 11), Nguyễn Tuân, Hồ Chí Minh, Tố Hữu (lớp 12). Đây là những tác gia tiêu biểu, đại diện cho các giai đoạn văn học và có đóng góp rất lớn trong tiến trình phát triển lịch sử văn học Việt Nam.

2.1. Mục tiêu của bài dạy tác gia văn học ở trường THPT

Bài dạy tác gia văn học ở trường THPT nhằm cung cấp cho học sinh những kiến thức cơ bản về con người, cuộc đời, về những thành tựu văn học chủ yếu của tác gia. Ngoài ra, bài dạy tác gia văn học còn giúp học sinh biết cách viết một bài giới thiệu tác gia văn học, biết được đặc điểm của một tác gia văn học trên các phương diện tiểu sử, tư tưởng sáng tác, những nét đặc sắc về nội dung và hình thức nghệ thuật của tác phẩm.

2.2. Những kiến thức cơ bản cần cung cấp cho học sinh khi dạy bài tác gia văn học ở trường THPT

Đặc điểm của bài dạy tác gia văn học dựa trên cơ sở đặc điểm tác gia văn học, nghĩa là dựa trên những nét cơ bản về tư tưởng nghệ thuật, phong cách cá nhân, cuộc đời, sự nghiệp, lối sống và những đóng góp vào quá trình phát triển của lịch sử văn học dân tộc. Nội dung bài dạy tác gia văn học bao giờ cũng được tiến hành gồm hai phần chính: cuộc đời và sự nghiệp văn học. Đây là hai nội dung quan trọng, không thể thiếu trong mỗi bài dạy tác gia văn học và chúng được thể hiện trên những phương diện sau:

* Cuộc đời của tác gia:

Bất kì bài dạy tác gia văn học nào cũng phải cung cấp kiến thức cơ bản về cuộc đời (Cuộc đời của tác gia thường được khắc hoạ rõ nét trên hai phương diện có liên quan chặt chẽ với nhau, đó là tiểu sử và con người).

Tiểu sử tác gia phải được xem xét như là con đường đời với tư cách một công dân, một nghề nghiệp sống. Tìm hiểu cuộc đời tác gia tức là tìm hiểu số phận riêng của nhà văn như: hoàn cảnh

xuất thân, năm sinh, năm mất, quê quán, gia đình... những ảnh hưởng của anh em, bạn bè cùng các hoạt động xã hội có liên quan. Trong việc tìm hiểu tác gia văn học, càng có nhiều tư liệu về tiểu sử thì chúng ta càng có căn cứ để đánh giá, hiểu đúng tư tưởng của tác gia đó và có cơ sở để tìm hiểu tác phẩm. Thật vậy, có hiểu được tiểu sử Nguyễn Trãi, ta mới hiểu hết được những tâm sự của ông qua những áng văn thơ ông viết. Có hiểu được những tháng ngày vất vả, bôn ba, cực nhọc của Hồ Chí Minh dưới chế độ nhà tù Tưởng Giới Thạch, ta mới thấu hiểu được nỗi lòng Người qua những văn thơ Nhật kí trong tù.

* Nhân cách của tác gia:

Nói đến nhân cách một tác gia tức là trong đó đã hàm chứa cả nhân sinh quan, thế giới quan, đạo đức, lối sống, tư tưởng của tác gia đó. Có nắm được thế giới quan thì mới xác định được phương pháp sáng tác của từng nhà văn. Thế giới quan của nhà văn được thể hiện trong sáng tác cũng như trong cuộc đời chính nhà văn đó. Nói đến nhân sinh quan, thế giới quan, tức là nói đến sự hình thành và biểu hiện của những quan điểm về tự nhiên, xã hội, con người, những quan điểm về chính trị, đạo đức, luân lí, mỹ học.... Nghĩa là tìm hiểu xem trong điều kiện sống đặc biệt của nhà văn, những hoàn cảnh giai cấp, thời đại, thái độ của tác gia đó ra sao?

* Tư tưởng nghệ thuật của tác gia văn học:

Tìm hiểu về tác gia văn học cũng có nghĩa là tìm hiểu tư tưởng nghệ thuật của họ. Tâm cơ nhà văn rút cục cũng dựa vào tâm cơ tư tưởng nghệ thuật. Tư tưởng của nhà văn là thứ tư tưởng có tính tổng hợp cao, được rút ra từ trong chính tác phẩm của nhà văn đó. Nói khác đi, đó là tư tưởng bao trùm cả sự nghiệp sáng tác và thế giới nghệ thuật của nhà văn ấy, chi phối cả về tính thống nhất, tính hệ thống, hay nói đúng hơn là tính chỉnh thể. Tư tưởng nghệ thuật phải là cái riêng của mỗi nhà văn, nó là chỗ để phân biệt sự khác nhau cơ bản giữa nhà văn này với nhà văn khác. Một nhà văn được đánh giá là nhà văn lớn nghĩa là nhà văn ấy phải đạt đến đỉnh cao của tư tưởng, tâm hồn, đạt đến đỉnh cao của giá trị nghệ thuật.

**Thành tựu văn học của tác gia:*

Thành tựu văn học của tác gia được đánh giá bằng giá trị toàn bộ sự nghiệp sáng tác của nhà văn ấy. Sự nghiệp sáng tác của nhà văn lại được nhìn nhận, đánh giá bởi số lượng, chất lượng tác phẩm và ý nghĩa tác phẩm trong tiến trình văn học cũng như trong đời sống xã hội.

Phần sự nghiệp văn học được xem là yếu tố không thể thiếu và là phần trọng tâm trong mỗi bài dạy tác gia văn học. Có thể khẳng định rằng, đây là yếu tố quan trọng tạo nên vị trí, vai trò của tác gia trong lịch sử văn học. Một nhà văn chỉ có thể trở thành tác gia khi đằng sau họ có một sự nghiệp văn học phong phú, đa dạng. Khi giảng dạy, giáo viên có thể hướng dẫn học sinh tìm hiểu sự ảnh hưởng của nền văn học đối với bản thân tác gia, với quá trình sáng tác văn học, tư tưởng của tác gia được phản ánh qua các tác phẩm. Chẳng hạn, sự nghiệp văn học của Nam Cao thật sự được bắt đầu từ năm 1941 với truyện ngắn có tầm vóc lớn - Chí Phèo. Con đường sáng tác của Nam Cao chia làm hai thời kì rõ rệt, trước và sau cách mạng tháng Tám. Ở mỗi thời kì, Nam Cao đều có những cống hiến xuất sắc: Trước Cách mạng tháng Tám, sáng tác của Nam Cao tập trung vào hai mảng đề tài chính là đời sống người nông dân và người trí thức tiểu tư sản nghèo. Ở đề tài người nông dân, Nam Cao tỏ ra thấu hiểu số phận cực khổ của người nông dân trong xã hội đương thời. Mỗi tác phẩm của ông là một câu chuyện chân thực, cảm động về cuộc đời khốn cùng của người nông dân. Ở đề tài tiểu tư sản, Nam Cao phản ánh khá chân thực tình cảnh nghèo túng, buồn thảm của người trí thức. Với đề tài này, sáng tác của ông làm toát lên cái không khí ngột ngạt, bế tắc của xã hội đương thời...

** Những đóng góp lớn của tác gia văn học:*

Kết thúc việc nghiên cứu một tác gia văn học hay kết thúc một bài dạy tác gia văn học bao giờ cũng phải nói đến những đóng góp của tác gia đối với một giai đoạn văn học, một nền văn học. Khi đánh giá, nhìn nhận về tác gia văn học thì bao giờ chúng ta cũng phải xem tác gia ấy đã kế thừa được những gì trong truyền thống văn học quá khứ và có những đóng góp mới mẻ nào

cho quá trình phát triển văn học dân tộc. Cái mới mà họ đem lại có thể là một mảng hiện thực, một cách nhìn cuộc sống, một giọng văn hay một sự đổi mới về thể loại, nghệ thuật.

** Cái riêng của tác gia văn học (còn gọi là phong cách nghệ thuật nhà văn):*

Một nhà văn được gọi là tác gia văn học thì đó phải là nhà văn có phong cách. Theo Từ điển thuật ngữ văn học: "Phong cách vốn là một phạm trù thẩm mĩ, chỉ sự thống nhất tương đối ổn định của hệ thống hình tượng, của các phương tiện biểu hiện nghệ thuật, nói lên cái nhìn độc đáo trong sáng tác của nhà văn ở mỗi tác phẩm riêng lẻ, trong trào lưu văn học hay văn học dân tộc". Vấn đề phong cách nghệ thuật của nhà văn từ lâu đã được xem như vấn đề cốt lõi của mỗi bài dạy tác gia văn học. Cùng trong một phương pháp sáng tác nhưng có rất nhiều phong cách khác nhau. Trong thực tế văn học, mỗi nhà văn dường như đều cố gắng tìm cho mình một giọng điệu riêng, một phong cách riêng không hề giống ai. Cho dù là những nhà văn cùng thời, cùng phương pháp sáng tác hiện thực chủ nghĩa nhưng cách viết của Nam Cao lại hoàn toàn khác với Ngô Tất Tố, Nguyễn Hồng. Cùng một trào lưu các nhà văn lãng mạn nhưng Xuân Diệu lại không giống với Lưu Trọng Lư, Thế Lữ...

Phong cách nghệ thuật không phải là một hiện tượng cố định, nó luôn vận động và phát triển. Không phải bất cứ nhà văn nào cũng có phong cách, chỉ những nhà văn tài năng, có bản lĩnh mới có phong cách riêng, độc đáo. Cái riêng ấy thể hiện trên các tác phẩm và được lặp đi lặp lại trong nhiều tác phẩm văn học. Nguyễn Khuyến là nhà thơ đa phong cách, ông đã để lại trong kho tàng lịch sử văn học dân tộc Việt Nam một sự nghiệp văn chương khá đồ sộ, đa dạng cả về số lượng và chất lượng. Tính chất "đa phong cách" ở Nguyễn Khuyến được biểu hiện trên các phương diện nghệ thuật trào phúng, trữ tình. Khác với Nguyễn Khuyến, phong cách nghệ thuật của Xuân Diệu được thể hiện rõ ở sức xuân và một tình yêu mãnh liệt đối với thiên nhiên, cảnh vật, con người. Phong cách nghệ thuật trong thơ Tố Hữu lại được kết

tụ ở ba đặc điểm lớn, đó là: Một hồn thơ cách mạng sôi nổi; Một nhà thơ của lẽ sống, tình cảm; Là kết tinh của nghệ thuật thơ giàu tính dân tộc, hồn nhiên đậm đà. Khác với Tố Hữu, phong cách nghệ thuật của Hồ Chí Minh lại rút ra từ ba đặc điểm, cũng là ba đặc trưng cơ bản trong sáng tác của Người, đó là: Sự ngắn gọn, trong sáng, giản dị; Sự linh hoạt, sáng tạo; Sự khiêm tốn, bao dung.

2.3. Phương pháp thực hiện bài dạy tác gia văn học

Bài dạy tác gia văn học thực chất là một dạng bài dạy văn học sử, vì vậy giáo viên có thể tổ chức các hoạt động hướng vào người học. Mỗi hoạt động dạy - học sẽ được cụ thể hoá bằng các hình thức tổ chức dạy học tương ứng theo hướng đa dạng hoá các hình thức dạy của giáo viên và học của học sinh.

- Phương pháp dạy - học tích hợp:

Bài học tác gia trong sách giáo khoa về cơ bản là dạng bài thuyết minh, giới thiệu, trình bày khái quát đặc điểm con người và những thành tựu đóng góp của tác gia trong lĩnh vực văn học. Vì vậy phải có sự gắn kết đọc - hiểu văn bản với các yếu tố thể loại như bố cục, kết cấu, phương pháp thuyết minh, ngoài ra cần có sự phân tích, lí giải các tư liệu trong sách giáo khoa với tư liệu ngoài bài để làm rõ nhận xét, đánh giá về tác gia đó. Chẳng hạn, khi dạy - học bài tác gia Nam Cao (lớp 11), cần có sự liên kết giữa tri thức trong bài với các tác phẩm của Nam Cao mà học sinh đã được học, đọc trước đó và ý kiến của các nhà nghiên cứu văn học về giá trị văn học của Nam Cao...

- Phương pháp dạy học tích cực:

Cần có sự đa dạng hoá các hoạt động đọc hiểu theo hướng phát huy tính tích cực, chủ động sáng tạo của học sinh. Giáo viên có thể sử dụng phương pháp đàm thoại qua các câu hỏi đọc hiểu có trong sách giáo khoa. Ngoài ra, giáo viên cần thiết kế thêm các câu hỏi gợi mở, nêu vấn đề trong khi tiến hành bài dạy. Giáo viên có thể sử dụng phương pháp thuyết minh, kết hợp với những lời bình luận, nhận xét, đánh giá của học sinh về tác gia.

Trong quá trình giảng dạy bài tác gia văn học, cần có sự kết hợp các tri thức khái quát với tri thức cụ thể. Tri thức khái quát bao gồm các quan điểm, nhận định, đánh giá về tác gia. Tri thức cụ thể là những tư liệu, những mẩu chuyện, bức ảnh, những mảnh đời cụ thể về đời sống sáng tác của tác gia. Kết hợp việc định hướng, giảng giải của giáo viên với việc học cá nhân, học theo nhóm của học sinh; Kết hợp các phương tiện phục vụ học tập như làm việc với sách giáo khoa, bảng phụ, tranh ảnh liên quan đến con người, gia đình, quê hương... của tác gia; Các câu hỏi thảo luận, các câu hỏi dưới dạng trắc nghiệm, các slide hỗ trợ bài dạy; Có thể trình chiếu các tư liệu mở rộng về tác gia (chẳng hạn như các bức ảnh chân dung, cảnh làng mạc, quê hương nơi họ sinh ra và lớn lên; những lời đánh giá, bình phẩm, nhận định của các nhà phê bình văn học; những mẩu chuyện, đoạn phim tư liệu... về tác gia).

Giống như các bài dạy về tác phẩm văn học, bài dạy về tác gia văn học cũng rất cần phối hợp các phương pháp "lịch đại" và "đồng đại", tức là các sự kiện, các chi tiết phải được tuôn thủ theo mốc thời gian và phải hướng vào một điểm sáng nhất định.

- Phương tiện dạy học bài tác gia văn học:

Giáo viên có thể sử dụng sách giáo khoa, sách giáo viên, máy chiếu, bảng phụ, tranh ảnh tư liệu, các câu hỏi trắc nghiệm... nhằm gây hứng thú học tập cho học sinh và nâng cao hiệu quả của bài dạy tác gia văn học ở trường THPT.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Chương trình giáo dục phổ thông (cấp trung học phổ thông), NXB Giáo dục, Hà Nội, 2006.
2. Trần Đình Chung (chủ biên) *Thiết kế bài giảng Ngữ văn 11 (nâng cao)*, tập 1, NXB Hà Nội, 2007.
3. Nguyễn Như Ý (chủ biên), *Đại Từ điển Tiếng Việt*, NXB Văn hóa Thông tin, 1999.

SUMMARY

The article makes a clear distinction between a writer and an author in literature and methods of teaching about the literary writer in upper secondary schools.